

OCENA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr inż. arch. Konrada Urbanowicza

pod tytułem: „Szkło artystyczne w architekturze współczesnej. Twórczość Tomasza Urbanowicza na tle innych światowych artystów szkła”

PROMOTOREM ROZPRAWY JEST PROF. DR. HAB. INŻ. ARCH BARBARA GRONOSTAJSKA

Recenzję opracowano na podstawie zlecenia Dziekana Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej. Podstawą merytoryczną wykonania oceny jest załączony egzemplarz pracy zawierający 366 stron A4 maszynopisu wraz z rysunkami i tabelami

Po wnikliwym zapoznaniu się z przedstawioną rozprawą doktorską stwierdzam, że spełnia ona wymagania ustawowe związane z postępowaniem doktorskim. Rozprawa doktorska mgr inż. arch. Konrada Urbanowicza, przygotowywana pod opieką promotora prof. dr hab. inż. arch. Barbary Gronostajskiej stanowi oryginalne rozwiązanie określonego w pracy problemu naukowego. Autor wykazał się ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie naukowej architektura i urbanistyka oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

UZASADNIENIE OPINII

Przedmiotem rozprawy jest uzasadnienie, rozwinięcie i zweryfikowanie sformułowanej przez Autora trzypunktowej tezy mówiącej, że:

- wybrane kompozycje ze szkła artystycznego uzupełniają i wzbogacają wizualnie rozwiązania architektoniczne poprzez tworzenie przegród stałych lub ruchomych oraz elementów dekoracyjnych związanych ideowo z budynkiem;
- zastosowana technika ekspresji artystycznej i proces technologiczny wykonania szklanej pracy obejmujący między innymi gięcie, barwienie, czy laminowanie pozwala na osiągnięcie różnorodnych efektów wizualnych, które wpływają na ostateczną formę obiektu lub jego części;
- Tomasz Urbanowicz kieruje się w projektowaniu myślą nadrzędną, tworząc motyw przewodni prac na podstawie różnorodnych inspiracji budujących związek ideowy dzieł z dedykowaną przestrzenią (str. 18-19).

Zaprezentowany problem badawczy jest rozpatrywany w aspekcie estetyczno-artystycznym, architektonicznym, urbanistycznym, społecznym, historycznym i kulturowym. Szczególną uwagę Doktorant poświęcił wpływowi dzieł ze szkła artystycznego na walory kompozycyjne obiektów architektonicznych i przestrzeni publicznych, w odniesieniu do tworzenia nowej jakości wizualno-estetycznej i programowo-funkcjonalnej środowiska zbudowanego.

Autor w następujący sposób sformułował cele badawcze:

- *uporządkowanie istniejących typologii artystycznych obiektów szklanych w architekturze;*
- *opracowanie i usystematyzowanie typologii szkła piecowego w architekturze.*
- *określenie miejsca występowania oraz datowania poszczególnych przykładów.*
- *przedstawienie najważniejszych realizacji architekta i artysty Tomasza Urbanowicza.*
- *ukazanie na wybranych przykładach charakterystycznych rozwiązań konstrukcyjnych, materiałowych i funkcjonalnych.*
- *przedstawienie całościowego procesu projektowo-realizacyjnego Tomasza Urbanowicza od inspiracji, poprzez wykonanie, aż do końcowego montażu.*
- *określenie głównych efektów wpływu szklanych obiektów artystycznych na architekturę i przestrzeń publiczną (str. 7-8).*

Badania dotyczą dzieł ze szkła artystycznego zaprojektowanego do konkretnych przestrzeni architektonicznych i urbanistycznych, pozostających w ścisłym związku z tymi przestrzeniami. Chodzi o związki kompozycyjne, funkcjonalno-użytkowe i estetyczne, które mają wpływ na postrzeganie budynku lub wnętrza urbanistycznego.

Zakres pracy obejmuje współczesne techniki szkła piecowego reliefowego, ze szczególnym uwzględnieniem twórczości Tomasza Urbanowicza. Twórczość ta analizowana jest na tle innych autorów tworzących obiekty w szkłe odlewanym, takich jak Thierry Boissel, Udo Zembok oraz Narcissus Quagliata.

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska zawiera 366 stron, 530 ilustracje, wykaz ponad 200 pozycji bibliograficznych i 71 adresów internetowych. Wywód naukowy jest wspomagany przez 591 przypisów.

Praca składa się z dwunastu rozdziałów poprzedzonych *Wprowadzeniem*. Autor przedstawia tu genezę powstania tematu oraz motywy wyboru problematyki badawczej.

Rozdział drugi *Wstęp* zawiera przedmiot badań i problem badawczy, cele badawcze, stan badań, zakres i pole badawcze. W rozdziale tym zaprezentowane są tezy i hipotezy badawcze. Omówione jest również znaczenie podjętych badań dla teorii i praktyki twórczej oraz zastosowane metody badawcze. Jest tu przedstawiona struktura pracy, której schemat graficzny uczytelnia podział pracy na trzy zasadnicze bloki tematyczne: a) *Wprowadzenie i tło historyczne*, b) *Systematyka dziedziny (współczesne techniki artystyczne oraz relacje sztuki z architekturą)*, c) *Analiza twórczości Tomasza Urbanowicza* (Ryc. 2).

Rozdział trzeci obejmuje zwięzłe przedstawienie historii wykorzystania szkła budowlanego od czasów rzymskich (50 r. n.e.) do dnia dzisiejszego. Odrębny punkt 3.2. został poświęcony historii szkła artystycznego w architekturze ze szczególnym uwzględnieniem historii witrażu i szkła piecowego.

W rozdziale czwartym zostały omówione współczesne technologie budowlane w szkłe oraz szklane techniki artystyczne, takie jak szkło dmuchane, szkło gładkie, szkło piecove teksturowe (slumping, fusing, relief).

Rozdział piąty dotyczy relacji sztuki i architektury. Autor przedstawia tu wielowymiarowe zależności pomiędzy dziełami artystycznymi ze szkła, a obiektami architektonicznymi, wyróżniając powiązania ideowe (np. kulturę, tradycję, dziedzictwo, kontekst przestrzenny, społeczny) i zależności fizyczne związane z umiejscowieniem szkła artystycznego w obiekcie (element stały, zmienny, ruchomy, zastosowany w różnych elementach budynku: elewacji, dachu, witrynie, ścianach wewnętrznych, stropach, posadzkach, balustradach, schodach, drzwiach, oknach, jako instalacja artystyczna stojąca lub wisząca we wnętrzach).

Rozdział szósty poświęcony jest w całości twórczości Tomasza Urbanowicza, a w szczególności jego dziełom wykonanym w technice szkła reliefowego.

Pracę zamyka rozdział siódmy *Wnioski*, po którym umieszczone jest *Streszczenie* (rozd. 8) *Indeks artystów i biur* (rozd. 9), *Systematyka projektów* (rozd. 10), *Bibliografia i netografia* (rozd. 11) oraz *Spis ilustracji* (rozd. 12).

Podział tekstu na omówione powyżej rozdziały jest czytelny, dobrze porządkuje obszerną tematykę dysertacji, o wartości której decyduje nie tylko jej układ, ale również zastosowane przez autora metody badawcze. Do tych metod zaliczyć można analizy porównawcze literatury przedmiotu oraz materiałów źródłowych, dokumentów, projektów, szkiców koncepcyjnych i wykonawczych. Analizy te zostały uzupełnione obserwacją bezpośrednią procesów twórczych, stosowanych technik i technologii oraz osiągniętych efektów artystycznych. Szczególnie interesująco przedstawiają się badanie empiryczne poszerzone o autorskie eksperymenty twórcze przy realizacji projektów w pracowni Archiglass. Przekonywująco przeprowadzona analiza wybranych przykładów dała możliwość pełniejszego zrozumienia możliwości włączania sztuki szkła do architektury, urbanistyki i architektury krajobrazu.

Główną cechą zastosowanych metod jest ich kompleksowość w ujmowaniu zjawisk kulturowych, artystyczno-estetycznych, technicznych i przestrzennych, z uwzględnieniem oddziaływań na postrzeganie obiektów architektonicznych i przestrzeni publicznych. Recenzent uważa, że zastosowana metodologia badań jest trafnie dobrana do tematu pracy. Na uwagę zasługuje:

- Umiejętność obserwacji zdyskontowana trafnym wyborem przykładów reprezentatywnych, będących podstawą do analizy porównawczej wyselekcjonowanych case-studies.
- Logiczna interpretacja wyników badań, zgodnie z założonymi celami badawczymi. Szczególnie cenne jest rozwojowe ujęcie zjawisk i uchwycenie wielowymiarowych relacji pomiędzy sztuką szkła artystycznego a architekturą. Mam tu na myśli usystematyzowane w obszernym, 40-sto stronicowym rozdziale piątym, związki ideowe i fizyczne pomiędzy dziełami sztuki ze szkła a architekturą.
- Materiał tabelaryczny dokumentujący prowadzone badania, szczególnie przydatny dla systematyki wyników badawczych: tabele na stronach 120, 140, 162, 324-325, 326-330, 331-339, 340-343.

Zastosowane przez Autora narzędzia badawcze, dobrze charakteryzują relacje sztuki i architektury pod względem:

- źródeł inspiracji twórczych,
- kontekstu kulturowego (genius loci, tradycji historycznej i pamięci zbiorowej),
- kontekstu przestrzennego, jakości otaczającego krajobrazu i jego wybranych elementów (wody, skał, flory, fauny, itp.),
- umiejscowienia w strukturze architektonicznej.

Temat rozprawy jest interesujący choć stosunkowo mało popularny – tematyka szkła artystycznego w architekturze współczesnej nie należy do zagadnień pojawiających się często w pracach naukowych w dyscyplinie architektura i urbanistyka. Nie oznacza to, że temat jest mało istotny, wręcz przeciwnie, jego aktualność wynika z faktu, że szkło jest materiałem o unikalnych własnościach estetycznych, funkcjonalnych i użytkowych, związanych z rozwojem architektury od wielu setek lat. Własności te ulegają ciągłej ewolucji wynikającej z postępu technicznego i przemian w zakresie wymagań, jakie stawiane są architekturze i urbanistyce. Problematyka jest szczególnie interesująca w odniesieniu do polskich realiów architektoniczno-urbanistycznych, gdzie udane realizacje ze szkła artystycznego bardzo skutecznie poprawiły jakość przestrzeni publicznych i zaktywizowały historyczne rejony śródmiejskie. Do spektakularnych przykładów w tym zakresie zaliczyć można „Ducha Pallatium” na Ostrowie Tumskim w Poznaniu (autor Tomasz i Konrad Urbanowicz, 2020).

Dysertacja stanowi bogate źródło informacji naukowej na temat zastosowań szkła w architekturze, postępu w technikach produkcji szkła, a w konsekwencji przemian w wyrazie architektonicznym tych obiektów, w których szkło artystyczne znalazło zastosowanie. Analizy te zostały osadzone w kontekście zmieniających się z upływem czasu uwarunkowań kulturowych, społecznych, technicznych, ekonomicznych. Badania zostały dodatkowo uzupełnione odniesieniami do twórczości Tomasza Urbanowicza przedstawionymi na tle realizacji innych artystów szkła o osiągnięciach na poziomie światowym.

Omawiając znaczenie badań dla teorii i praktyki autor stwierdza, że „szczegółowa analiza wpływu różnych czynników szkła artystycznego w architekturze i przestrzeni publicznej ma na celu dalszy i przyspieszony rozwój świadomego projektowanie w tej dziedzinie i precyzyjnego kreowania nastroju i oddziaływania na użytkownika przy użyciu dostępnych i zebranych metod”.(str. 19). Chodzi tu o integrację szkła artystycznego z konkretnymi przestrzeniami tworzącymi spójną koncepcję miejsca, w interpretacji *site-specific*. Tak więc integracja z miejscem jest istotnym kryterium interwencji działań artystycznych związanych ze szkłem. Działań zarówno w skali architektonicznej, urbanistycznej jak i krajobrazowej. W tej interpretacji „miejsce” stanowi swojego rodzaju kontekst dla szklanych kreacji artystycznych.

Przy czym zgodnie z koncepcją *site-specific*, związek z kontekstem (przestrzennym, społecznym, przyrodniczym, technicznym, ekonomicznym, itd.) może mieć charakter wielowątkowy. Odniesienie się do kontekstu nie skazuje twórcy szkła na wierną kontynuację zastanej rzeczywistości. W ramach inwencji twórczej możliwe jest krytyczne spojrzenie na kontekst, dialog z kontekstem, a następnie wykorzystanie szkła artystycznego do uatrakcyjnienia miejsca, lub do podkreślenia jego wartości

symbolicznych i narracyjnych. Wydaje się, że w tym kierunku idą przemiany sztuki *site-specific*, a w szczególności (re)definiowanie zastanej przestrzeni w nurcie *participation art*.

Zgodnie z przyjętymi celami systematyka stworzona na podstawie kwerendy bibliograficznej i badań *in situ* jest głównym zadaniem badawczym. Systematyka ma w przeważającej części charakter jakościowy i wykorzystuje narrację opisową uzupełnioną graficzną wizualizacją. Efekty badawcze zostały zaprezentowane we wnioskach kończących poszczególne rozdziały, w formie opisowej i tabelarycznej.

Na tym tle bardzo interesująco prezentuje się rozdział 6 poświęcony twórczości Tomasza Urbanowicza. Twórczość ta jest podporządkowana jasnemu przesłaniu. Jego wartość tkwi w czytelnej zgodności walorów wizualnych z formą i symbolem. Można powiedzieć, że jest to autorska propozycja połączenia w szkło zmienności światła, koloru i kreatywnej interpretacji ducha miejsca (przykładem jest kompozycja szklana w Operze i Filharmonii Podlaskiej – Europejskim Centrum Sztuki w Białymstoku).

Myśl przewodnia twórczości Tomasza Urbanowicza jest wielowątkowa. Proces budowy formy przebiega poprzez swoistą interpretację. Interpretacja w ujęciu autorskim to znacznie więcej niż nawiązywanie do symboli i znaczeń, to również interwencja i transformacja, pisanie na nowo. Widać to wyraźnie w projekcie „Elektryczność” w Centrum Naukowo-Badawczym Wydziału Elektrycznego Politechniki Wrocławskiej. W tym nurcie wyróżnia się również projekt „Wielki Wybuch” na Kapusie Uniwersytetu w Białymstoku.

Kolor traktowany jest przez Tomasza Urbanowicza jako dodatkowy komentarz w kwestii integracji formy, faktury, materiału i oświetlenia. Autor wykorzystuje szkło do dekoracji, a światło do osiągania iluzji. Daje to interesujące efekty w kameralnych wnętrzach holu Browaru Holsten w Hamburgu oraz trzykondygnacyjnym reprezentacyjnym westybulu Ośrodka Współpracy Europejskiej ODRA w Oławie.

Wydobycie walorów symbolicznych, szacunek dla miejsca, syntetyczna forma, uwaga zwrócona na metaforę - to praktyczne ukazanie przesłania twórczego Tomasza Urbanowicza, że szkło współczesne może odzwierciedlać ekspresję i skutecznie podkreślać koncepcję architektoniczną. Dostrzec to można w projekcie „Zjednoczony świat”, który stanowi centralny element artystyczny agory w budynku Parlamentu Europejskiego w Strasburgu. Estetyczne dopełnienie wnętrza w formie sterylnej kuli symbolizującej prostotę, podkreśla z jednej strony ideę jedności, ale z drugiej efekt zmienności poprzez dynamiczne refleksy świetlne pulsujące kolorem.

Te przykładowe dzieła można traktować jako interesujący komentarz w kwestii integracji sztuki i architektury. Tomasz Urbanowicz odrzuca szablonowy funkcjonalizm, określany jako „formę wynikającą z funkcji”. Dostrzega złożoność związków sztuki i architektury, nie tylko w wymiarze formalno-kompozycyjnym, ale też jako wynikające z lokalizacji, wymagań inwestora, czytelności i symboliki form. Formy szklane to nie tylko abstrakcyjne byty wolne od konotacji semantycznych, ale kształty zakorzenione w specyficznych znaczeniach, typowych dla określonej lokalizacji. W tym względzie twórczość Urbanowicza skutecznie konkuruje z modnymi tendencjami do powierzchownej estetyzacji otoczenia. Autorowi udało się dotrzeć głębiej, zawrzeć

kompromis pomiędzy możliwością indywidualnej interpretacji, a koniecznością zachowania racjonalnego kontekstu.

Konkluzja

Zgodnie z wymogami stawianymi dysertacjom doktorskim, mgr inż. arch. Konrad Urbanowicz dokonał wyboru tematyki (przedstawiając przekonywujące uzasadnienie wyboru), ograniczył logicznie pole badawcze, skutecznie zastosował przyjęte metody badawcze. Zaprezentowana systematyka i analizy porównawcze w oparciu o odpowiednio dobrane przykłady dowodzą opanowania metod badawczych i dogłębnego rozpoznania przedmiotu badań. W dysertacji połączono zagadnienia teoretyczne i metodologiczne z analizą konkretnych *case studies*. Praca zawiera wiele odniesień do teorii architektury, psychologii twórczości, estetyki i wybranych technik kreacji artystycznych w szkłe. To integralne ujęcie tak wielu istotnych problemów związanych z „architekturą szkła” w jednym spójnym opracowaniu jest oryginalną wartością pracy.

W konkluzji niniejszej oceny rozprawę oceniam pozytywnie przedstawiając następujące wnioski:

1. Autor wykazał odpowiedni poziom wiedzy teoretycznej w dyscyplinie naukowej obejmującej architekturę i urbanistykę oraz wykazał dobrą orientację w problematyce związanej z tematem rozprawy doktorskiej.

2. Autor samodzielnie sformułował, a następnie w oryginalny sposób rozwiązał określony problem badawczy i wyprowadził właściwe wnioski.

3. Autor opanował metody pracy naukowej, wykazał się erudycją i inwencją twórczą.

Praca p.t.: „Szkło artystyczne w architekturze współczesnej. Twórczość Tomasza Urbanowicza na tle innych światowych artystów szkła” autorstwa mgr inż. arch. Konrada Urbanowicza przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. inż. arch. Barbary Gronostajskiej odpowiada warunkom stawianym rozprawom doktorskim, a jej autor może być dopuszczony do publicznej obrony. Wnioskuje o wyróżnienie pracy.

